

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ГЕОГРАФІЇ

На правах рукопису

ГУНЬКО НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЕВАКУАЦІЇ
НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ
ІЗ ЗОНИ РАДІАЦІЙНОЇ КАТАСТРОФИ

11.00.02 - Економічна і соціальна географія

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата географічних наук

Київ 1996

00753795 (-)

АВ 35.743

Робота виконана в Інституті епідеміології та профілактики променевих уражень Наукового центру радіаційної медицини АМН України

Науковий керівник - доктор медичних наук, професор

Омельянець Микола Іванович

Науковий консультант - доктор географічних наук

Фашевський Микола Іванович

Офіційні опоненти: доктор географічних наук

Хомра Олександр Ульянович

кандидат географічних наук

Доценко Анатолій Іванович

Провідна установа - Інститут економіки НАН України

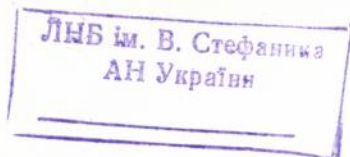
Захист відбудеться "4" ~~липеня~~ 1996 р. о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.69.01 при Інституті географії НАН України за адресою: 252003, Київ - 3, вул. Володимирська, 44.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Інституту географії НАН України

Автореферат розісланий "31" ~~травня~~ 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат географічних наук

Л.Л.Тарангул

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В історії людства катастрофи відбуваються постійно. Переважна більшість їх пов'язана із стихійними лихами, деякі - з техногенними аваріями. Наслідком будь-якої катастрофи ставала міграція населення із зон лиха. Але якщо із зон стихійних катастроф (землетруси, цунамі, виверження вулканів, лісові пожежі) через деякий час на зміну відтоку населення приходить приток і найчастіше відбувається відтворення чисельності населення та його господарської діяльності, то зовсім інший вигляд мають міграційні процеси, економічна і господарська діяльність людей в зонах техногенних катастроф.

Найбільша за всю історію людства екологічна техногенна катастрофа відбулася 26 квітня 1986 р. в колишньому СРСР /Постанова Верховної Ради СРСР від 24.04.1990 р. /. Внаслідок вибуху четвертого реактора на ЧАЕС в навколишнє середовище була викинута велика кількість радіоактивних сполук. Від моменту аварії до укриття під шаром спеціальних речовин відкритого кратера реактора пройшло 15 діб. Радіоактивна хмара розповсюдилася майже по всій земній кулі, внаслідок чого відбулося забруднення значних територій. При проходженні та після формування радіоактивних опадів опроміненню піддалося більше одного мільярда людей. Та найбільше забруднення охопило прилеглі до місця аварії території України, Білорусі та Росії /Омельянець М.І. і співавт., 1992/. З зони навколо АЕС була проведена евакуація населення. У 1986 р. радіаційно забрудненими були визнані території Житомирської, Київської та Чернігівської областей в Україні, Гомельської та Могилівської обл. в Білорусі, Брянської та Калузької Росії. З часом зі зміною критеріїв оцінки забруднення та опромінення обсяг значно забруднених місцевостей збільшувався. Станом на початок 1993 р. до радіаційно забруднених віднесено 21 область. Площа забруднених радіоактивними сполуками ґрунтів перевищує 600 тис. кв. км. На радіаційно забруднених територіях України мешкає близько 2.4 млн. чол., а до постраждалих від катастрофи віднесено 3.4 млн. чол./ Міністерство статистики України, 1996/. Серед них близько 3 % складають потерпілі другої категорії, якими є евакуйовані із зони відчуження.

Евакуація населення проводилась з метою попередження переопромінення людей в географічно близькі до місця аварії місцевості. Вона спочатку передбачалася як тимчасова, але згодом повернення людей в місця попереднього проживання стало неможливим у зв'язку з високими рівнями радіаційного забруднення.

Випадки таких аварій, як Чорнобильська катастрофа (ЧК), порушують права людини на екологічно чисте навколишнє середовище, на безпеку умов життя, збереження і захист здоров'я. Виникає особливе зонування територій в залежності від ступеня радіаційного забруднення ґрунтів. Стають не придатними для життя міста і села, призупиняється використання сільськогосподарських угідь, дарів лісів і ланів. Суттєво змінюються соціально-економічні умови життєдіяльності людей.

Вивчення літературних джерел свідчить, що до аварії на ЧАЕС питання евакуації людей із зон радіаційного забруднення не вивчалось, не проводився аналіз впливу радіаційного фактору на міграційну поведінку людей та розселення евакуйованих. Тому теоретичне дослідження, узагальнення та розробка пропозицій на майбутнє з питань евакуації (примусової міграції) жителів у зв'язку з великомасштабною радіаційною катастрофою, шляхів їх розселення стали актуальними і доцільними. Такі роботи стали вестися нами з кінця 1986 року в рамках тематики союзно-республіканських (1986-1990 роки) та національних програм.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є евакуація жителів України, пов'язана з радіаційною аварією на ЧАЕС; закономірності та особливості просторового розміщення спільноти людей, що були евакуйовані, під час евакуації та в подальші роки.

Об'єкт дослідження та інформаційна база. Об'єктом дослідження є регіональна когорта населення (понад 91 тис. чол.), що до ЧК мала спільне місце проживання господарську діяльність, та була примусово евакуйована із зони радіаційного забруднення. Інформаційною базою дослідження є "Повідомлення на особу, що була евакуйована із зони відчуження Чорнобильської АЕС", матеріали Міністерств внутрішніх справ України, статистики України, охорони здоров'я України та Міністерства у справах захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС (Мінчорнобиль України).

Для соціально-демографічного аналізу населення, що зазнало примусової міграції, поділено за наступними групами ознак:

- 1) географічні (місце проживання і роботи, місце події, в якій приймала участь населення, ін.);
- 2) демографічні (стать, вік, сімейний стан);
- 3) економічні (професія, відношення до праці).

Для розробки проблем евакуації, розселення, приживаності та міграції евакуйованих в лабораторії медичної демографії НЦРМ АМН України створена та функціонує комп'ютерна база даних персонального обліку евакуйованих - БД ЕВА.

Мета дослідження. Метою даної роботи було вивчення соціально-географічних проблем евакуації населення із зони аварії на ЧАЕС у 1986 р., визначення особливостей в розселенні та міграції евакуйованих, обґрунтування рекомендацій по їх організації при радіаційних аваріях.

Задачі дослідження. Для вирішення поставленої мети окреслені такі задачі:

- 1) з'ясувати рівень вивченості категорії "евакуація", провести аналіз існуючих та пошук нових науково-методичних підходів до оцінки евакуації;
- 2) поглибити існуючі теоретичні уявлення про суть одного з видів міграції населення - евакуацію (на прикладі примусової незворотньої міграції із зони аварії на ЧАЕС);
- 3) дослідити економіко-географічні особливості району, з якого було евакуйовано жителів;
- 4) провести збір та опрацювання матеріалів, що відображають евакуацію жителів України із зони аварії на ЧАЕС у 1986 р.;
- 5) зробити аналіз та оцінити організацію евакуації мешканців із 30-км зони ЧАЕС в Україні;
- 6) дати соціально-демографічну характеристику спільноти людей, що зазнала примусової міграції;
- 7) визначити особливості в розселенні евакуйованих та причини, що їх зумовили;
- 8) вивчити стан забезпечення життєдіяльності та працевлаштування евакуйованих.

Методологія і методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є діалектична логіка, окремі положення матеріалістичного розуміння історії та теорії людських потреб. В роботі над дисертацією широко використана спеціальна економіко-географічна, демографічна, статистична, соціально-гігієнічна та соціологічна література. В роботі знайшли застосування загальнонаукові прийоми і методи системного підходу, історико-логічної реконструкції явищ, узагальнення, порівняння, аналізу та синтезу.

Розробка теоретико-методологічних основ дисертації базується на основних положеннях викладених у працях: В.В. Покшишевського, Е.Б. Алаєва, В.І. Переведєнцєва, Ж.А. Зайончковської, Л.Л. Рибакєвського, О.У. Хомри, Б.С. Хорєва, М.О. Аїтова, В.О. Анучина, А.І. Доєнко, Т.П. Петрової, М.Д. Пістєна, Ю.І. Пітюренко, П.М. Поляна, В.В. Онїкієнко, В.С. Стєшенко, М.І. Фащєвського, О.І. Фтомова.

Як інструмент при вирішенні поставлєних задач, було використано такі статистико-демографічні методи: абсолютних, відносних і середніх величин, групувань, географічні методи - картографування, порівняльного аналізу та інші. Результати досліджень опрацьовувались на персональних комп'ютерах IBM PC/AT відповідно до програм Statgraphs.

Враховуючи соціально-географічну направленість роботи, в своїх дослідженнях ми значну увагу преділили вивченню питань просторового розміщення евакуйованих і відображення його наслідків з допомогою комп'ютерного картографування. З цією метою були вивчені програми картографування EPI-MAP та POP-MAP. Для розробки поставлєних задач найбільш сприятливою виявилася перша. Вона є складовою частиною розповсюджуваної Всєсвітньою Організацією охорони здоров'я програми EPI-INFO, розробленої на її замовлення для математичного, статистичного і графічного аналізу даних епідеміологічних досліджень стану здоров'я населєння.

Теоретична значимість роботи полягає в тому, що в географічних та демографічних дослідженнях народонаселєння вперше проведено розробку даних про примусову евакуацію, міграцію та розселєння опромінєних внаслідок глобальної техногенної катастрофи, зокрема радіаційної аварії на об'єкті ядерної енергетики.

Довєдено, що:

- аварія на ЧАЕС виявила неготовність державних органів та служб радіаційного захисту населення діяти в умовах радіаційного забруднення;
- помилки в об'єктивній оцінці масштабів катастрофи і відсутність критеріїв опромінення та забруднення стали основною причиною у незадовільному вирішенні питань розселення і формування міграційної поведінки;
- при виборі місць для постійного проживання евакуйовані орієнтуються на місця прикладання праці та попереднього проживання або родинні зв'язки;
- процес приживаності в нових місцях поселення залежить від соціально-економічного та правового захисту постраждалих осіб, а також міграційної політики держави.

Практична цінність і прикладне значення дисертації. Практична цінність полягає у використанні теоретичних положень і висновків, сформульованих в роботі при подальшому, більш детальному вивченні евакуації жителів з зон техногенних катастроф та їх розселення.

Результати дослідження стали інформаційною базою для уточнення місць проживання евакуйованих, динамічного стеження за станом їх здоров'я (медичний диспансерний нагляд), з'ясування напрямків міграції для управління забезпечення житлом та працевлаштуванням. Прикладне значення дослідження полягає в тому, що воно дає в розпорядження багатьох наукових дисциплін значний і взаємозв'язаний матеріал про особливості проведення евакуаційних заходів та про регіональні особливості в розселенні осіб, що були евакуйовані у 1986 р. із зони радіаційної катастрофи, які потрібно враховувати при розробці евакуаційних заходів на випадок стихійних лих та техногенних радіаційних катастроф, переселенню людей із зон радіаційного забруднення.

Наукове нововведення дослідження полягає в тому, що в ньому вперше зібрано і проаналізовано матеріали з питань евакуації людей із зони екологічної катастрофи, пов'язаної з радіаційним забрудненням території навколо ЧАЕС. Досліджено час та умови евакуації, розроблено схеми евакопотоків. Визначено регіональні відмінності, особливості і закономірності розселення населення, що було евакуйоване у 1986 р. в Україні.

На захист виносяться такі основні наукові положення:

1. Аварії на атомних електростанціях з руйнуванням активної зони реактора спричиняють незворотню евакуацію людей і соціально-географічні зміни в географічній точці їх розташування (зnelюднення, призупинення господарчої діяльності, зміни адміністративно-територіального устрою та поселенської мережі).

2. Евакуація населення у зв'язку з аварією на ЧАЕС проводилася організовано, але впродовж двох місяців, що зменшило її ефективність як засобу радіаційного захисту населення. З соціально-географічної точки зору її можна визнати як недостатньо сплановану: спочатку вона була оголошена тимчасовою, розселення значної частини евакуйованих відбулося в радіаційно забруднені населені пункти, з яких в наступні роки проводилося переселення всіх мешканців, а відсутність концепції розселення призвела до недоліків у працевлаштуванні.

3. В результаті незворотньої евакуації створюється специфічна міграційна когорта людей, яка потребує особливого соціально-економічного захисту і медичного нагляду у зв'язку з дією на їх організм іонізуючого випромінювання.

4. Соціально-географічні особливості міграції та розселення осіб, що були евакуйовані у 1986 році з 30-км зони України навколо ЧАЕС, є результатом орієнтації на місця постійного проживання, працевлаштування, родинні зв'язки та неможливості адаптуватися до нових умов життєдіяльності.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження були викладені і обговорені на засіданні Вченої ради Інституту епідеміології та профілактики променевих уражень НЦРМ АМН України, апробовані на 10 наукових та науково-практичних конференціях. Основний зміст дисертації викладено у наукових роботах автора загальним обсягом близько 3 др. арк. Положення дисертації знайшли відображення у наукових звітах по планових темах лабораторії медичної демографії ІЕППУ НЦРМ АМН України. Матеріали дослідження впроваджені МОЗ України та Українським центром інформаційних технологій Національного реєстру МОЗ України.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з вступу, огляду літератури, трьох глав власних досліджень, висновків та ре-

комендацій, списку використаних літературних джерел, переліку скорочень термінів та найменувань. Дисертація викладена на 137 сторінках друкованого тексту, має 22 таблиці, 12 рисунків, 3 додатки. Перелік використаних джерел налічує 168 найменувань, в тому числі 9 зарубіжних авторів.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ І ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ

Економіко-географічні особливості району евакуації

Узагальнені дані свідчать, що зона ЧАЕС мала значний народногосподарський потенціал. В межах 30-км зони навколо станції мешкало близько 150 тис. жителів в більш ніж 100 поселеннях. Діяли підприємства, організації та установи. Співставляючи ці дані з вимогами норм розташування та експлуатації АЕС можна визнати, що останні були порушені, і в зоні дії ЧАЕС було розташовано заборонені підприємства і перебільшувалася чисельність населення. Встановлення причинно-наслідкових зв'язків виникнення екологічної катастрофи дає підстави стверджувати, що головною причиною несприятливої ситуації була хибна ідеологія, в основі якої лежала впевненість в цілковитій безпеці АЕС.

Аналіз та оцінка організації евакуації мешканців із 30-км зони ЧАЕС

Евакуація населення із зони аварії ядерного реактора почалася 27 квітня 1986 року о 14 годині і проведена організовано. У зв'язку з невизначеністю критеріїв та невідповідністю, евакуація жителів проводилася занадто довго, особливо сільських (до двох місяців). В питаннях дислокації та напрямків евакуаційних потоків не було враховано забруднення навколишніх територій: населення і залучені до евакуації цивільні і військові особи розташовувались в лісах, де концентрація викинутих радіоізотопів була більша, ніж на відкритій місцевості. Дослідження виявили такі організаційні особливості евакуації:

1) евакуація міського населення проходить у стислі строки і потребує менших організаційних зусиль та фінансових витрат, а селян - потребує додаткового залучення бригад робітників та транспорту для вивозу худоби та майна;

2) найбільші труднощі виникають при евакуації, розселенні та вирішенні соціально-побутових проблем з особами пенсійного віку.

Соціально-демографічна характеристика евакуйованого населення

В Україні було евакуйовано 91.6 тис. чол. Міське населення складало 70 % (64 тис. чол.), сільське - 30 % (27.6 тис. чол.). Структура зайнятості його в суспільному виробництві (рис. 1) була така: робітники та службовці - 44.8 тис. чол. (48.9 %), колгоспники - 5.3 тис. чол. (5.8 %), пенсіонери - 16.6 тис. чол. (18.1 %), діти - 24.9 тис. чол. (27.2 %). В порівнянні з населенням України коефіцієнт демографічного навантаження у досліджуваній когорті був дещо більший за рахунок дітей та осіб похилого віку (рис. 2).

Аналіз розселення та міграції

В суспільній географії важливою є проблема дослідження впливу екологічних чинників на міграцію населення та систему розселення. Проблеми

Рис. 1. Соціальний склад евакуйованих

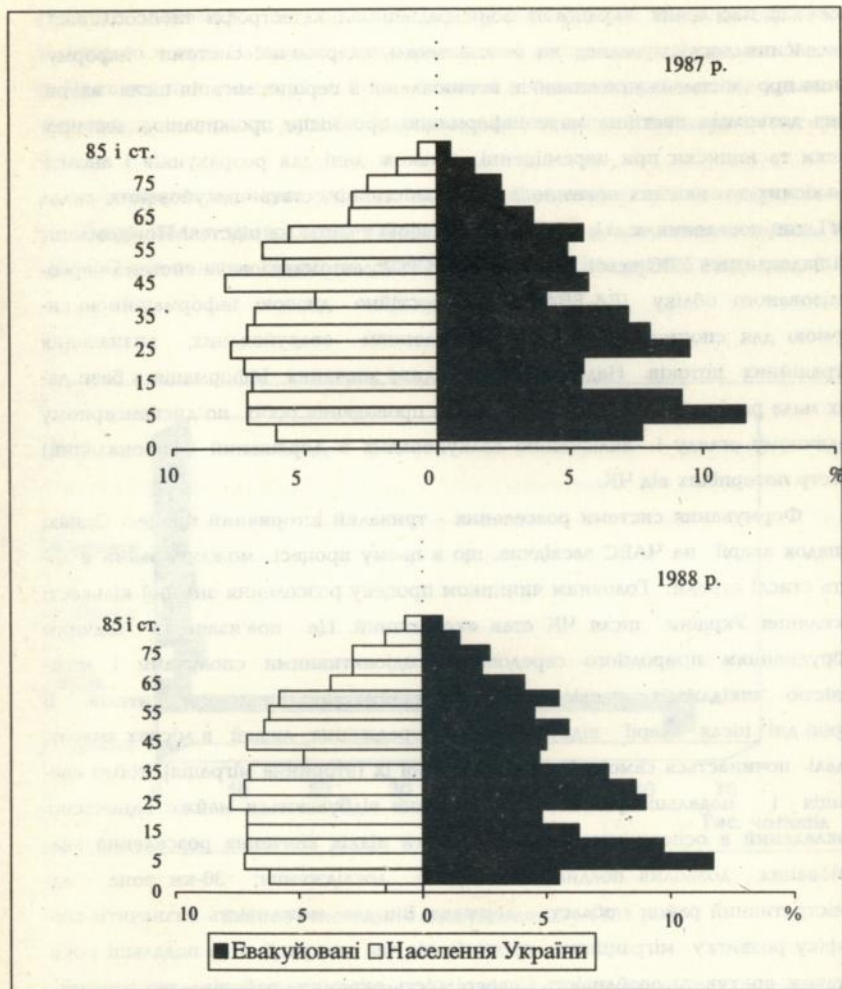

Рис. 2. Характеристика вікової структури евакуйованих та населення України, 1987-1988 рр.

евакуації населення України із зони радіаційної катастрофи та особливості розселення досліджувалися на основі загальнодержавної системи інформування про місце їх проживання, встановленої з перших місяців після аварії. Вона дозволила постійно мати інформацію про місце проживання, час прописки та виписки при переміщенні, а також дані для розрахунків і аналізу кількісних та якісних показників (чисельність, вік, стать евакуйованих, склад сім'ї, тип поселення, т. і.). Створена з нашою участю на підставі Повідомлень, які надсилалися УВС всього колишнього СРСР, автоматизована система персоналізованого обліку (БД ЕВА) стала постійно діючою інформаційною системою для спостереження за розселенням евакуйованих, визначення міграційних потоків. Надзвичайно важливе значення інформація з бази даних мала раніше і має на майбутнє для проведення робіт по диспансерному медичному огляду і включенню евакуйованих в Державний (Національний) реєстр потерпілих від ЧК.

Формування системи розселення - тривалий історичний процес. Однак, випадок аварії на ЧАЕС засвідчив, що в цьому процесі можливі зміни в досить стислі строки. Головним чинником процесу розселення значної кількості населення України після ЧК став екологічний. Це пов'язано із значним забрудненням природного середовища радіоактивними сполуками і можливістю шкідливих наслідків радіоактивного опромінення на жителів. В перші дні після аварії відбувається зосередження людей в місцях вивозу, а далі починається самостійне переміщення їх (вторинна міграція), тобто евакуація і подальше розселення населення відбуваються майже одночасно. Покладений в основу дисертаційної роботи підхід вивчення розселення евакуйованих дозволив поєднати такі рівні дослідження: 30-км зона - адміністративний район - область - держава. Він дає можливість визначити специфіку розвитку міграційних процесів під час евакуації і в подальші роки, а також врахувати особливість і своєрідність окремих районів, що особливо важливо при динамічному спостереженні.

Відомості про розміщення евакуйованих міських жителів свідчать, що до 15 травня більша частка їх продовжує залишатися в місцях евакуації (Поліський, Іванківський, Бородянський та Макарівський райони). Після цього терміну, до прийняття відповідних урядових постанов, евакуйовані самостійно вирішують питання забезпечення житлом (понад 55 % проживають у ро-

дичів та знайомих), що спричиняє значне переміщення сімей до отримання постійного житла. Зазначимо, що переміщення відбувається родинами. Жителі м. Прип'ять при евакуації не були обтяжені побутовими речами. Це давало їм можливість з перших днів безболісно залишати місця тимчасового зосередження.

Виявлено, що через рік після аварії 60 % евакуйованих повернулися в ті ж області звідки проводилась евакуація. Ще 32 % розселилися в межах України. Серед решти - більше половини проживали в Білорусі та Росії (рис. 3).

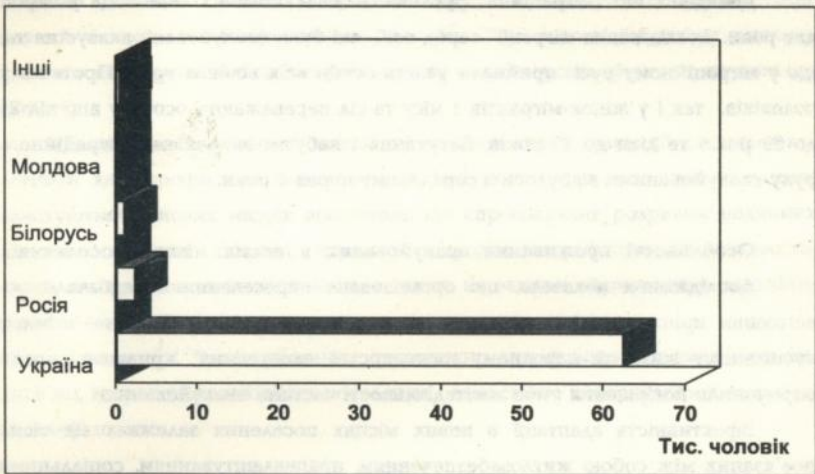

Рис. 3. Розселення евакуйованих у 1987 році

Аналіз просторового розміщення когорти евакуйованих у часі дозволив нам виділити такі головні етапи:

перший етап (квітень-червень 1986 р.) - розміщення всіх евакуйованих за межами 30-км зони АЕС, вибуття частини з них в місця тимчасового проживання (місця евакуації);

другий етап (починаючи з червня 1986 р.) - створення тимчасових поселень для енергетиків або поселення їх в навколишніх містах для забезпе-

чення роботи АЕС (місця тимчасового розселення обслуговуючого персоналу ЧАЕС);

третій етап (починаючи з жовтня 1986 р.) - розселення евакуйованих в збудованих для них будинках-садибах і окремих квартирах (місця постійного проживання евакуйованих);

четвертий етап (починаючи з березня 1988 р.) - надання житла в м. Славутич (місце постійного проживання обслуговуючого персоналу ЧАЕС);

п'ятий етап (починаючи з 1988 р.) - формування міграційних процесів серед евакуйованих, характерних для звичайного механічного руху населення держави (міграційний перерозподіл).

Доведено, що міграційна рухливість евакуйованих найвища у перші два роки. Дослідження міграції серед осіб, які були евакуйовані, вказує на те, що у міграційному русі приймали участь особи всіх вікових груп. Проте як у чоловіків, так і у жінок-мігрантів з міст та сіл переважають особи у віці від 25 до 59 років та діти до 15 років. Затухання і набуття звичайного міграційного руху евакуйованими відбулося в середньому через 4 роки.

Особливості проживання евакуйованих в нових місцях поселення

Дослідження показало, що організоване переселення передбачало полегшення пристосування до нових місць життя і роботи. Однак, зміни в суспільному житті та народному господарстві, економічна криза в країні спричинили погіршення умов життєдіяльності частини евакуйованих.

Ефективність адаптації в нових місцях поселення залежала від тісно пов'язаних між собою житлозабезпеченням, працевлаштуванням, соціальними гарантіями та економічним і соціальним розвитком територій вселення.

Встановлено, що працевлаштування висококваліфікованих спеціалістів проходило значно краще ніж спеціалістів низької кваліфікації. Особливо обмежені наявністю робочих місць, умовами праці, можливістю вибору роботи були сільські жителі.

Дослідження свідчать, що у зв'язку з недостатністю даних про рівні радіоактивного забруднення будівництво житла та об'єктів соціально-побутового і культурного призначення для евакуйованих в перші роки проводилося в місцевостях, що мали шкідливі для здоров'я людини рівні радіаційного опромінення і починаючи з 1990 р. підлягали обов'язковому відселенню.

Це спричинило нераціональне використання коштів. Будівництво житла в терміновому порядку спричиняє виникнення диспропорцій у заселенні садиб і наявності об'єктів соціальної інфраструктури.

Для пом'якшення соціально-економічних та психологічних наслідків ЧК, з метою покращення приживаності евакуйованих, урядом приймається ряд постанов, які передбачали певні пільги (грошові компенсації за майно, першочергове забезпечення меблями, предметами побуту і ін.), що дозволило евакуйованим міським жителям покращити умови свого життя і побуту. У сільських жителів при переселенні, незважаючи на можливість вивозу майна і худоби, відбувається погіршення умов та способу життя (отримання будинків-садиб з меншою площею житла та присадибних ділянок, відсутність в нових селах певний час соціальної інфраструктури та ін.). Крім того відбувається розпорушення господарств (тільки два радгоспи та сім колгоспів зберегли економічну єдність).

Таким чином, сільські жителі після проведеної евакуації із зони екологічної катастрофи, пов'язаної з дією іонізуючого опромінення, складніше адаптуються в нових місцях поселення, що спровоковане розривом родинних та міжпоселенних зв'язків, втратою природно-географічних та соціально-економічних умов життєдіяльності, а також не завжди збереженими виробничими колективами.

Близько 1 % евакуйованих (переважно людей похилого віку) відмовилися від запропонованих місць поселення і самостійно повернулися в залишені населені пункти.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Викладені вище матеріали дають підстави зробити такі основні висновки:

1. Розвиток атомної промисловості для отримання електричної енергії постійно супроводжувався розробкою та впровадженням заходів безпеки атомних електростанцій. Проте можливість на них радіаційних аварій дає підстави вважати їх не повністю безпечними для населення, яке мешкає поблизу. Географічні точки їх розташування слід визнавати як місця можливого виникнення надзвичайних ситуацій.

2. На прикладі аварії на ЧАЕС можна достеменно визнати, що великомасштабні радіаційні аварії стають чинником для евакуації населення із зони радіаційного забруднення прилеглих територій. У зв'язку з цим евакуація, як засіб радіаційного захисту, повинна обов'язково передбачатися в планах попередження та ліквідації наслідків аварій.

3. Аварії на атомних реакторах з руйнуванням активної зони реактора спричиняють незворотню евакуацію людей і соціально-географічні зміни в географічній точці їх розташування (ззелюднення, призупинення господарчої діяльності, зміни адміністративно-територіального устрою та поселенської мережі). Евакуація населення у зв'язку із аварією на ЧАЕС є відставленою, проводилася організовано, але впродовж двох місяців, що зменшило її ефективність як засобу радіаційного захисту населення.

4. В результаті незворотньої евакуації створюється специфічна міграційна когорта людей, яка потребує особливого соціально-економічного захисту і медичного нагляду у зв'язку з дією на їх організм іонізуючого випромінювання.

5. В розміщенні евакуйованих домінує розселення в межах області, з якої відбувається евакуація; в місцях можливого працевлаштування фахівців; та - в місцях народження чи проживання родичів. Забезпечення евакуйованих постійним житлом закінчується впродовж двох років, що значно впливає на їх міграційну поведінку.

Для поліпшення умов адаптації в нових місцях проживання та зниження відчуття психологічного дискомфорту потрібно:

- додержуватись принципу добровільності у виборі постійного місця проживання;

- зберігати компактність при розселенні;

- враховувати етнічні особливості життя і духовної культури;

- комплексно оцінювати можливості територій для розселення.

Підсумовуючи викладений матеріал, пропонуємо такі практичні рекомендації:

- примусова міграція (евакуація) при руйнуванні активної зони реактора АЕС - обов'язковою мірою захисту населення;

- "пакет" протиаварійних заходів кожної АЕС повинен мати змодельовані, залежно від місцевих умов, пів року, кліматичних факторів (напря-

вітру, хмарність, вологість повітря і інш.) варіанти евакуаційних потоків з урахуванням статеві-вікової структури населення;

- для зниження дозового навантаження евакуацію жителів із зон аварій пов'язаних з джерелами іонізуючого опромінення потрібно проводити спеціальною службою захисту населення;

- рівень підготовки та інформування населення, що проживає в екологічно небезпечних районах, потребує систематичності і моделювання можливих дій в екстремальних ситуаціях;

- державним органам України розглянути питання про правовий статус переселенців із зон стихійних лих з обов'язковим закріпленням у Житловому кодексі країни норм і термінів отримання житла.

ПУБЛІКАЦІЇ, В ЯКИХ ВИКЛАДЕНО ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Стан демографічних процесів на територіях України, що підпали під дію радіоактивних викидів при аварії на Чорнобильській атомній електростанції (1985-1992 рр.). Статистичний довідник з вихідних даних комп'ютерного моніторингу медико-демографічних наслідків Чорнобильської катастрофи БД ДЕМОМОНІТОР: Вип. 1./ М.І. Омелянець, Н.В. Гунько, Н.Ф. Дубова, С.С. Карташова, В.Ф. Торбін - К.: УкрРНВФ "Медицина-Екологія", 1995. - 116 с.

2. Омелянець Н.И., Торбин В.Ф., Гунько Н.В. Миграционные процессы населения Украинской ССР из зоны Чернобыльской АЭС и управление ими /Демограф. аспекты ускорения соц.-экон. развития: Тез. докл. Всесоюз. науч. конф., Харьков, 27-29 окт. 1987 г. - К., 1987. - С. 102-103.

3. Омелянець Н.И., Торбин В.Ф., Гунько Н.В. Демографические процессы в УССР за первый год после аварии на Чернобыльской АЭС / Медиц. проблемы радиац. защиты: Мат.Респ. науч. конф., Киев, 15-17 дек. 1987 г.: Тез. докл. - К., 1987. - С. 63-70.

4. Омелянець Н.И., Торбин В.Ф., Гунько Н.В., Фуртес С.А. Оценка миграционного поведения и адаптации лиц пожилого и преклонного возраста в результате эвакуации населения из 30 км зоны отчуждения Черно-

ЛНБ ім. В. Стефанива
АН України

бильской АЭС / I съезд геронтологов Украинской ССР, Днепропетровск, 4-6 окт. 1988 г.: Тез. докл. - К., 1988. - С. 188.

5. Гунько Н.В. Демографо-социальные вопросы эвакуации людей из зоны радиоактивного воздействия /Актуал. вопросы радиац. мед.: Мат. конф., Киев, 15-17 окт. 1989 г.- К., 1989. - С. 52-54.

6. Итоги и задачи медико-демографических исследований в системе оценки последствий Чернобыльской катастрофы /Омельянец Н.И., Торбин В.Ф., Волковинская И.Н., Гунько Н.В. и др. // Итоги оценки мед. последствий аварии на Чернобыльской АЭС: Тез. докл. Респ. науч.-прак. конф., Киев, 1991 г.- К., 1991. - С. 167-168.

7. Компьютерные технологии долговременного мониторинга медико-демографических последствий Чернобыльской катастрофы / Н.И. Омельянец, Н.В. Гунько, С.Д. Драган и др. // Проблемы радиационной эпидемиологии медицинских последствий аварии на ЧАЭС: Мат. науч. конф. 19-20 окт. 1993 г., с межд. участием. - К., 1993. - С. 270-275.

8. Гунько Н.В. Організація медичної допомоги евакуйованим та відселеним із зони радіаційного забруднення України в місцях їх постійного проживання//Чернобыль и здоровье населения// Мат. науч.-практ. конф. 25-26 апр. 1994 г., г. Киев. - К., 1994. - Т. 1. - С. 178-179.

9. Медико-демографические проблемы после Чернобыльской катастрофы /Н.И. Омельянец, С.С. Карташова, Н.Ф. Дубовая, Гунько Н.В.// 100 років відкриття рентгенівських променів: Український конгрес радіологів (УКР'95). м. Київ, 15-18 травня 1995 р./ Тез. допов. - К., 1995. - С. 178-179.

10. Состояние и задачи радиационно-медицинской, социально-экономической и психологической защиты населения радиационно загрязненных местностей / В.А. Бузунов, Н.И. Омельянец, Н.В. Гунько и др. // Актуальные и прогнозируемые нарушения психического здоровья после ядерной катастрофы в Чернобыле: Мат. межд. конф. 24-28 мая 1995 г., Киев, Украина. - К., 1995. - С. 134.

11. Омельянец М.І., Карташова С.С., Гунько Н.В., Дубова Н.Ф. Оцінка медико-демографічної ситуації на забруднених територіях України //Тез. докл. VII съезда Украинского географического товарищества. - К.: 1995. - С. 63-64.

12. Гунько Н.В. Евакуація та розселення евакуйованих з районів, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи //VII з'їзд Українського географічного товариства, 30 тр.-1 червн. 1995 р., Київ.: Тез. доп. - К., 1995. - С. 53-54.

13. Омелянець М.І., Карташова С.С., Гунько Н.В., Дубова Н.Ф. Проблеми народонаселення в радіаційно забруднених місцевостях України в перше 10-річчя Чорнобильської катастрофи та прогноз на друге/Мат. V междун. науч.-техн. конфер. Чернобыль-96 "Итоги 10 лет работы по ликвидации последствий аварии на ЧАЭС": Сб. тез. - Зеленый Мыс, 1996. - С. 444-445.

Гуцько Н.В.

Гулько Н.В. Социально-географические проблемы эвакуации населения Украины из зоны радиационной катастрофы.

Диссертация (рукопись) на соискание ученой степени кандидата географических наук по специальности 11.00.02. - экономическая и социальная география. Институт географии НАН Украины, Киев, 1996.

Диссертация содержит теоретико-методические основы экономико-географической оценки эвакуации населения Украины в 1986 году из зоны катастрофы на Чернобыльской АЭС. Представлены результаты долгосрочных исследований по расселению, миграции, трудоустройству, условиям жизни.

Gunko N.V. Social-geographic problem of evacuation of the population of the Ukraine of the zone radiaciive catastrophe.

Thesis (manuscript) for seeking of scentific degree of the Cand. Sci. (Geography) on specialty NBR 11.00.02 - economis and social geographis. Institute of Geography of National Academy of the Ukraine. Kyiv, 1996.

The dissertation contains theoretic-methodic basis of social-geographic estimation of evacuation population of the Ukraine in 1986 from the zone of the Chernobyl accident.

Now, we present the results of the prolonged investigations of the settlement, migrations, labour search and life conditions.

Ключові слова: евакуація, міграція та розселення населення, аварія на АЕС, умови життя, приживаність.

Підп. до друку 29.05.96р. Формат 60x84/16 Папір 80г/м. Друк. офс.
Друк. офс. Умовн. друк. арк. 1,2. Обл.-вид. арк. 0,8 Тир. 100.
Зам. 8-1383.

Київська книжкова друкарня наукової книги. Київ, Б. Хмельницького, 19.

436843

AB 35.143